

УДК 026:004(4)“20”

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ХХІ СТОЛІТТЯ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ВИМІРІ

Олена ВОСКОБОЙНИКОВА-ГУЗЄВА

*Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
просп. 40-річчя Жовтня, 3, м. Київ, 03039, Україна, тел. (044) 524-23-14*

Соціокультурний та інформаційний простір сучасної європейської бібліотеки орієнтований на архітектурне естетичне та функціональне оновлення для впровадження різноманітних технологій обслуговування, комбінованого за видами ресурсу, швидкості та зручності отримання інформації користувачами.

Ключові слова: наукова бібліотека, інформаційний простір, інформаційний ресурс, технології обслуговування.

Кожен історичний період характеризується превалюванням розвитку певного типу бібліотеки, що обумовлено як виконуваними нею соціальними завданнями (збирання, зберігання, поширення знання та іншими), так і загальними тенденціями культурного та освітнього поступу. Бібліотекознавча думка, представлена у працях учених XVIII–XIX ст. (в контексті розвитку питань організаційно-управлінського облаштування бібліотек як книгосховищ та опрацювання фондів), невід’ємно пов’язана із розвитком основних типів бібліотек. Так, XVII ст. було часом найбільшого розвитку церковних і монастирських бібліотек, XVIII ст. визначається як період активного становлення університетських бібліотек. На межі XVIII і XIX ст. в Європі сформувався бібліотеки нового типу – національні, в XIX ст. домінуючим фактором стала поява і розвиток академічних бібліотек, важливим кроком у розвитку освіти і культури вважалися бібліотеки народні (публічні), з появою яких бібліотека стала самостійним фактором у справі поширення знань. У цей же період остаточно встановився погляд на бібліотеку як самостійний фактор культури¹.

Генеza бібліотекознавчої думки XX ст., аналіз основних напрямів діяльності провідних бібліотечно-інформаційних установ світу і Європи дозволяє дійти висновку, що найвпливовішим типом серед бібліотек на початку ХХІ ст. є комплексні науково-інформаційні центри, які одночасно виконують цілий спектр різноманітних функцій і поступово трансформуються в установи, в яких саме “бібліотечно-інформаційна” частина є лише базовою, а факультативні частини або структури (музеї, архіви, виставкові та навчальні центри, книгарні, театри тощо) додають особливого змісту їхньому соціокультурному та інформаційному простору.

Соціокультурний простір бібліотеки, а особливо великої наукової – це специфічне поєднання факультативних функцій із різноманітними засобами їхньої реалізації. Концепція інформаційного простору європейської наукової бібліотеки формується під безпосереднім впливом сучасних тенденцій розвитку інформаційно-комунікативних

¹ Володин Б. Ф. *Всемирная история библиотек.* – Санкт-Петербург: Профессия, 2002. – 352 с.; Рубинский К. И. *Культурная роль библиотеки и задачи библиотекостроения.* – Харьков, 1910. – 32 с.; Балака Д. *Бібліотека в минулому (культурно-історичний нарис)* / за ред. Ю. О. Меженка. – Київ: Держвидав України, 1925. – 118 с., та ін.

технологій, збагачується досвідом міжнародного співробітництва, дедалі частіше трансформується під впливом спільних міждержавних або міжнародних програм і проєктів.

У цій статті пропонуємо розглянути вищезазначені тези на конкретних прикладах організації деяких із провідних європейських бібліотек, із діяльністю яких автор мала можливість особисто ознайомитися.

Участь у програмі “Європейські стратегії розвитку культури і освіти та роль бібліотек” (травень 2008 р.), яка включала професійну навчальну поїздку до бібліотек Франції за підтримки Міністерства культури і туризму України, Міністерства культури та комунікації Франції та була організована Центром безперервної інформаційно-бібліотечної освіти Української бібліотечної асоціації, дозволила безпосередньо ознайомитися з основними напрямками роботи і сформувати власну думку щодо місця сучасних бібліотек у європейському культурному просторі.

Програмою було передбачено відвідини Національної бібліотеки Франції, Публічної інформаційної бібліотеки Центру ім. Ж. Помпіду, Муніципальної бібліотеки ім. Ла Фонтена (Париж), Муніципальної бібліотеки ім. Жана Палала (Реймс), Університетської бібліотеки ім. Робера де Сорбона (Реймс), зустрічі у Міністерстві культури та комунікації Франції (зустріч із пані Корін де Мюнен, зав. відділом європейських та міжнародних зв’язків Дирекції книги та читання, презентація політики Міністерства щодо підтримки книги та читання), в Асоціації бібліотекарів Франції (зустріч із пані Даніель Шантеро, керівником бюро Асоціації, презентація системи бібліотек Франції та системи бібліотечної освіти) тощо.

До участі у програмі були запрошені провідні фахівці бібліотек України. Під час науково-освітньої програми вивчався досвід співпраці бібліотек, проєктного розвитку, використання сучасних форм бібліотечної роботи та особливостей впровадження і використання інформаційних технологій, відбулись подіум-дискусії, презентації ідей та концепцій учасників програми.

Ми отримали вагоме підтвердження щодо досягнення основних цілей організацій та закладів культури у галузі інформаційних та комунікативних технологій, визначених Комітетом культури Ради Європи, які сконцентровано у двох напрямках – прийняття зобов’язань щодо відкриття доступу до всіх інформаційних ресурсів і джерел знань та збереження і збільшення культурної спадщини народів та держав Європи.

Найкращою моделлю для реалізації таких завдань є модель бібліотечно-інформаційного центру “бібліотека–медіатека”. Терміни “медіатека” та “медіатекар” з’явилися у французькому бібліотекознавстві. Медіатека у Франції – це сучасна бібліотека, яка відповідає світовим стандартам обслуговування на основі фонду, що включає різноманітні види документів (від друкованих до електронних та мультимедійних), а також забезпечує доступ до інформаційних мереж.

Одним із найяскравіших прикладів медіатеки можна вважати Публічну інформаційну бібліотеку (ПІБ; www.bpi.fr) Національного центру мистецтва та культури ім. Жоржа Помпіду в Парижі (відкрита 1977 р., існуюча на сьогодні технологія працює після реконструкції Центру з 2000 р.). Бібліотека має статус національної і знаходиться у підпорядкуванні Міністерства культури та комунікації Франції. Багато років вона вважалася лабораторією з інновацій у бібліотечній справі. Вперше у бібліотечній практиці Франції було доведено правомірність наявності у фондах бібліотек, крім друкованих видань, інших носіїв інформації (документальні фільми, грамплатівки, слайди), обґрунтовано доцільність використання аудіовізуальних матеріалів у процесі вивчення іноземних мов. У фонді ПІБ є CD та DVD, банки даних, інформаційні програми навчання з різних галузей знання. Обсяг фонду ПІБ залишається незмінним,

масив документів щорічно оновлюється (надходить до 16 тис. нових документів; близько 12 тис. виключається і передається до інших бібліотек та інформаційних центрів). Спеціальний зал ім. Жана Ренуара, розрахований на 80 місць, дозволяє у комфортних умовах переглядати відеофільми і кінофільми. Для індивідуальної роботи з аудіовізуальними документами обладнано понад 50 пунктів. ПІБ накопичила цінний досвід із переведення творів мистецтва у цифрову форму; 150 тис. од. фонду фотографій, афіш, естампів розподілено за 2275 тематичними досьє, функціонує майже 30 спеціальних пунктів для роботи з аудіодокументами; у системі автоматизованих робочих місць виокремлено три сектори для самостійного вивчення мов.

Досвід ПІБ переконує, що в умовах медіатеки можна краще задовольнити інформаційні потреби всіх категорій читачів. Кілька цифр, що ілюструють стан та повсякденну діяльність установи. ПІБ розташована на трьох рівнях, займає 10 тис. кв. м., має 2200 місць для користувачів, 14 км стелажів, 400 тис. документів, 400 автоматизованих робочих місць, 62 години роботи на тиждень, 10 довідкових бюро, 6 тис. відвідувань на день, 300 тис. відвідувань сайту бібліотеки на тиждень.

Основні принципи організації інформаційного простору ПІБ знайомі фахівцям з публікацій директора бібліотеки Мартіні Блан-Монмейєр², де мова йшла про організацію внутрішньої мережі з одночасним використанням, пошуком та обміном інформацією; іншими словами, про створення віртуальної бібліотеки, яка чудово взаємодіє з традиційною формою надання матеріалів та Інтернетом. Увесь цикл робіт з інформатизації бібліотеки тривав з 1998 по 2000 рр.; їхнім результатом став комплекс із 300 мережевих точок доступу, розміщених неподалік від довідкових служб бібліотекарів. Для встановлення зв'язку між електронними і друкowanими ресурсами кожна мережева точка доступу має параметри доступу з єдиного меню до всіх каталогів ПІБ і спеціалізованих бібліотек Парижу, до предметних оптичних дисків, а також до іконографічних сайтів та інших відповідних Інтернет-сайтів. Таким чином мережева точка доступу дає можливість знаходити як необхідні друковані джерела, так і інформацію в електронному вигляді. Отже, технологічна модель ПІБ реалізована з урахуванням усіх існуючих у сучасних користувачів вимог – різноманітні технології обслуговування, представлення комбінованого за видами ресурсу, швидкість та зручність отримання інформації.

Простір ПІБ (архітектор Жан-Франсуа Боден) органічно вписаний в загальну концепцію Центру ім. Жоржа Помпіду. Територія кожного поверху (рівня) лише візуально, за рахунок меблів та обладнання, поділяється на зони, тематичні розділи основного фонду відокремлено кольоровими позначками. У разі необхідності обмеження (зал "Музика") використано скляні перегородки, які дозволяють приміщенням за умов масштабності площі зберігати функціональність та зручність. Спеціальне обладнання та меблі, освітлення пристосовані до тих завдань, які передбачається виконувати читачам або персоналу. Столи та настільні лампи для читання виконано на основі задуму Ж.-Ф. Бодена, і під час відвідин учасники програми мали можливість переконатися в їхній ергономічності.

Загальне враження від ПІБ можна висловити так: сучасний, продуманий, зручний інформаційний та знаннєвий простір. Сподіваємося, що досвід наших французьких колег стане у нагоді бібліотекарям України і розвиток медіатек та медіа-простору українських бібліотек сягне нового етапу.

² Блан-Монмейєр М. Публичная информационная библиотека (Национальный центр культуры и искусств им. Ж. Помпиду в Париже) // *Библиотекосведение*. – 2004. – № 6. – С. 52–55.

Маємо на меті, що цей матеріал продовжить знайомити професійну громаду з оригінальними сучасними проектами європейських бібліотек. Так, у другому номері журналу “Бібліотечний вісник” за 2008 р. всебічно представлено проект соціоінформаційного простору Національної бібліотеки Білорусі (НББ), який вражає масштабами і дизайном будівлі, технічною оснащеністю бібліотечно-інформаційних напрямів діяльності, ергономічністю приміщень для співробітників та користувачів.

Наведемо лише кілька цифр та фактів, що ілюструють різноманітну діяльність НББ. Документний фонд НББ нараховує понад 8,3 млн одиниць зберігання, обслуговування читачів здійснюється в 19 читальних залах, розрахованих на 2000 читальських місць, у кожній читацькій зоні є АРМи для користувачів і співробітників загальною кількістю 1400. Бібліотека надає користувачам широкий спектр послуг для роботи з традиційними й електронними ресурсами, до послуг користувачів – віртуальна довідкова служба й електронна доставка документів. НББ забезпечує доступ до численних БД – як придбаних, так і власної генерації. Обсяг електронних ресурсів власної генерації становить понад 2,5 млн записів, у тому числі ЕК ННБ – близько 1,6 млн записів. Усі комп’ютери НББ об’єднані в єдину локальну мережу (понад 150 км), бібліотека має дві основні й одну резервну зовнішні оптоволоконні лінії. АБІС функціонує на програмному забезпеченні, розробленому спеціально для НББ НВО “Агат-Систем” на базі СУБД “ORACL”.

Як соціокультурний центр НББ містить у своїй структурі музей книги, картинні галереї, конференц-зал, закритий і відкритий оглядові майданчики, ресторан і кафе, фізкультурно-оздоровчий комплекс. Багатофункціональність структурних підрозділів дозволяє проводити книжкові і художні виставки, форуми, конференції та інші заходи. Як соціополітичний центр НББ містить офіс Президента Республіки Білорусь, два зали для проведення саммітів на найвищому рівні та міжнародний прес-центр³.

Заслужує на увагу й унікальний проект екологічної будівлі університетської бібліотеки, реалізований у Франції. Університетська наукова бібліотека імені Робера Сорбона у Реймсі – справжній сучасний науково-інформаційний центр, будівля якого – екологічно чистий проект майбутнього. Показники екобудівництва, екоуправління, гідротермічного, акустичного та візуального комфорту не лише підкреслюють значну увагу уряду, розробників та забудовників до проблем екології навколишнього середовища, а й свідчать про погляд на бібліотеку як важливий соціокультурний об’єкт, який може одночасно бути іміджевим і втілити найсучасніші технології для обслуговування користувачів та комфортні умови для персоналу.

Ми з колегами-учасниками професійної науково-освітньої програми “Європейські стратегії розвитку культури і освіти та роль бібліотек” мали можливість особисто переконались у перевагах даного проекту. Зручне зонування простору університетської бібліотеки, вдале дизайнерське поєднання двох базових кольорів проекту (світло-перлинного та винно-червоного), що додали особливого візуального враження від внутрішньої архітектури, великий об’єм природного світла, виокремлення зон абсолютної та відносної тиші, висока технічна оснащеність як користувачьких, так і професійних приміщень, зручне сучасне книгосховище із передбаченим запасом площ – це лише мала частина дійсно позитивних вражень. Пропонуємо усім зацікавленим зазирнути на сторінку бібліотеки на Інтернет-сайті університету (www.univ-reims.fr).

Останніми роками рух до оновлення форми інформаційного простору стає ознакою в побудові та реконструкції європейських бібліотек; це повністю стосується і наукових,

³ Мотульський Р. Національна бібліотека Білорусі як центр корпоративної взаємодії бібліотек країни // *Бібліотечний вісник*. – 2008. – № 2. – С. 3–6.

і публічних бібліотек. Доречно навести думку з цього приводу доктора архітектури, директора Архітектурного інституту Санкт-Петербурзького державного архітектурно-будівельного університету В. А. Нефьодова, про те, що “архітектурне замовлення на сучасні бібліотеки та медіатеки – характерна ознака суспільства, що розвивається. У розвинутих країнах бібліотеки перетворюються у найновіші мультимедійні центри і не останню роль тут відіграє архітектура будівлі”⁴. Ознака часу – орієнтація сучасних архітектурних та дизайнерських рішень на створення умов, що дозволяють поєднувати різні види культурно-пізнавальної діяльності у межах одного об’єкта, поєднувати освіту та дозвілля, широко при цьому використовуючи мультимедіа. Прикладів сучасного підходу до організації простору бібліотеки вже багато, це і медіатека у Нанті (Франція), і ціла низка публічних бібліотек Фінляндії, Данії, Німеччини та інших країн.

Еволюція форми і функцій бібліотек як архітектурних і соціокультурних об’єктів підтверджує наміри розвинутих країн вкладати кошти в естетичне і функціональне оновлення інформаційного простору. Сподіваємося, що ця тенденція знайде втілення і на теренах українського бібліотечно-інформаційного простору.

THE SCHOLARLY LIBRARY OF THE 21ST CENTURY IN THE EUROPEAN SOCIO-CULTURAL DIMENSION

Olena VOSKOBOINIKOVA-HUZIEVA

*V. I. Vernads'kyi National Library of Ukraine
3, 40-richchia Zhovtnia Av., Kyiv, 03039, Ukraine, tel. (044) 524-23-14*

The socio-cultural and informational space of the modern European library is directed onto the architectural aesthetic and functional renewal and implementation of various service technologies, typologically combined resource, speed and convenience of accessing information for users.

Key words: scientific library, informational space, information resource, service technologies.

НАУЧНАЯ БИБЛИОТЕКА XXI ВЕКА В ЕВРОПЕЙСКОМ СОЦИОКУЛЬТУРНОМ ИЗМЕРЕНИИ

Елена ВОСКОБОЙНИКОВА-ГУЗЕВА

*Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского,
просп. 40-летия Октября, г. Киев, 03039, Украина, тел. (044) 524-23-14*

Социокультурное и информационное пространство современной европейской библиотеки ориентировано на архитектурное эстетическое и функциональное обновление для внедрения разнообразных технологий обслуживания, комбинированного за видами ресурса, скорости и удобства в получении пользователями информации.

Ключевые слова: научная библиотека, информационное пространство, информационный ресурс, технологии обслуживания.

Стаття надійшла до редколегії 16. 10. 2008

Прийнята до друку 5. 05. 2009

⁴ Нефедов В. А. Информационное пространство нового поколения // Библиотечное дело. – 2005. – № 11. – С. 10–14.